

191.82
1241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
AUG 8 1977

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/4—5

БЕОГРАД
1975

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXI (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

Стилистичка схватања Александра Белића (уз петнаестогодишњицу смрти нашег великог научника) (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	203—214
Три старе именице које нису то (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	215—222
Граница слога и неке појаве у вези са њом (АСИМ ПЕЦО)	223—229
Прилог проучавању Ђура Даничића као акцентолога (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	230—232
Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (свршетак) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	233—239
Писање арапских речи у српскохрватском језику (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	240—254
Прилози и дискусија:	
(1) Замена арапских гласова у традиционалним српскохрватским арабизмима (НИКОЛА РОДИЋ)	254—261
(2) Транскрипција арапских имена у светлу наше правописне и језичке норме (МИТАР ПЕШИКАН)	261—266
(3) Неколико примера транскрипције арапских имена (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	266—267
Текућа питања језичке културе	
(1) О етнику <i>Косовац</i> и <i>Косовар</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	268—269
(2) Род именице <i>миџо</i> (МИЛИЦА ВУЈАНИЋ)	269—270
(3) О употреби двају глагола: 1. користити (се); 2. захвалити (се) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	270—274
Хроника	
(1) Савјетовање у Сарајеву о раду на пројекту „Школска терминологија“ (МЕВЛИДА КАРАЦА-ГАРИЋ)	275—276
(2) Пети међународни састанак слависта у Вукове дане (ЈБИЉАНА ЈУХАС)	276—278
(3) Прва југословенска ономастичка конференција (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	278—279
Спомени	
Трајни лингвистички значај Симоновићеве термилошке грађе (In memoriam аутору „Ботаничког речника“) (МИТАР ПЕШИКАН)	280—281
Регистар	282—287

речничкој грађи Матице српске и Матице хрватске — именица *мишо* је такође засведочена само у средњем роду, нпр.: *џроклешо узимали мишо* (Вук, Рјечник); *шајно мишо крв њије* (Вук, Народне пословице); *брајско мишо даји* („нзвчана одштета коју плаћа крвник породици убијеног“) (Његош, Горски вијенац, Београд 1952, стр. 41); *дају миша и завјеште* (Његош, Пустињац петњишки, Панчево 1885, стр. 27); *неће [ја] никакво златно мишо ојкинути од нашега сјабла* (А. Шеноа, Сабране приповијести V, Загреб 1886, стр. 31); *масно мишо* (Ј. Бенешкић, Сељаци [превод с пољск г], Загреб 1951, стр. 345); *све слајко мишо* (С. Колар, Ми смо за правцу, Београд 1947, стр. 10) — итд.

У Даничићевим „Основама српскога или хрватскога језика“ именица *мишо* се такође наводи као именица средњег рода, у низу осталих двесложних именица средњег рода с истим завршетком (*блашо, враша, длешо, жишо, златшо, јашо, клашо, лешо, месшо, њлушо, њушо, сишо, шешшо, уста, шийишо*).

На основу изнесених примера нема, дакле, никакве сумње да је именица *мишо* средњег рода и да је једино тако треба и употребљавати. Ипак чињеница да је новинар „Политике“ употребио реч *мишо* у мушком роду не представља неко језичко изненађење, јер се она у језичкој свести могла наклонити на именице мушког рода на -о које су страног порекла, нпр. *аушо, кино, динамо, либрешо, мошо*, које у множини имају облик средњег рода, дакле: *ауша, кина, динама, либреша, моша*. Оваквих речи има доста (исп. *корзо, моло, сјакашо, јешо, вешо, салшо, коншо, ризошо, њоршо* итд.), а неке од њих су постале врло обичне и ушле у свакодневни језик, тако да су мogle утицати и на једну исконску словенску реч, нарочито ако она аугру није сасвим блиска. И једна импровизована анкета показује да и код других има оваквог колебања.

Уосталом, ово није једино прекорачење поменутог правила о роду именица на -о. Познато је, наиме, да је у нашем језику именица *јушо* колебаљивог рода, тј. јавља се не само у средњем него и у мушком роду: *завијао је . . . јушо* (Ј. Косор, Миме, Загреб, 1916, стр. 66); *дуноу је јушо* (Крлежа, Три домобрана, Београд 1950, стр. 54); *доћи [ће] љавоболни јушо, кише* (Давичо, Бетон и свици, Београд 1956, стр. 18) — и сл. Ово је ипак специфичан случај (условљен донекле ужим терминолошким системом), и не оправдава одступање од средњег рода у употреби именице *мишо*.

М. Вујанић

О УПОТРЕБИ ДВАЈУ ГЛАГОЛА: 1. КОРИСТИТИ (СЕ); 2. ЗАХВАЛИТИ (СЕ)

Један дугогодишњи лектор и наш стални читалац поставио нам је више питања која се односе на правилност језика; на два од њих одговорићемо овом приликом.

Кориситији нешто или кориситији се нечим. У литератури о нашем језику више је пута наглашавана неправилност употребе објекта у акузативу уз глагол *кориситији* (исп. М. Московљевић, Клонимо се варваризама, Наш језик, с. с., I, 81; Ј. Вуковић, О погрешној употреби објекта уз извесне глаголе, Наш језик, с. с., V, 267—275; И., О примјерима погрешног слагања објекта с понеким глаголима, Питања савременог књижевног језика, I, 70—75; Ј. Нант, Користити повлашћену возњу, Језик, I, 60—61; С. Павешаћ, Језички савјетник, Згб. 1971, 125; на употребу акузатива као погрешну указивано је више пута и у Језичким поукама у Нашем језику). Међутим, ми се с овим мишљењима не бисмо могли сложити из два разлога: прво, зато што употребу акузатива с овим глаголом налазимо код многих писаца, и друго, зато што сматрамо да се ова конструкција сасвим уклапа у семантичко-синтаксички спектар акузативних вредности уопште у нашем језику.

Навешћемо примере употребе и акузатива и инструментала као допуне овоме глаголу.

користити + акузатив: Противник... користи ту прилику (Балтић Љ., Наоружани народ, Бгд. 1904, 223); Напад врши... користећи обмане и изненађења (И., 400); Немачка... је користила слободну утакмицу (Правда 1917, 237/1); Владајући фактори користе ту прилику (Село 1923, 189/4); У том циљу користе и мрак (Павловић Ж., Битка на Јадру, Бгд. 1924, 106); За ово може користити војнике Понтонираног одреда (И., Битка на Колубари, Бгд. 1928, 724); Мислим да треба користити ту прилику, (Ђерђевић В., Србија и Турска, Бгд. 1928, 48); Не могу у једно исто дсба користити одмор и шеф... и благајник (Закон о чиновницима, Бгд. 1928, 154); Тај уређај треба што више користити (Морнарички гласник, Бгд. 1933, 244); Користи туђу забуну (Радић Д., Живи огањ, Бгд. 1937, 18); Сад те користи и обесне његове истерава (И., Планинци, Бгд. 1939, 144); Женама смо смешни, ако користимо право мужјака (И., 192); Ситни псеци... користили су аграрну реформу (Алексић Н., XX век, 1939, I. 283); Хоћемо... све... што многе земље већ користе (Тито, Борба за ослобођење Југославије, Бгд. 1947, 236); Користи гужву (Живојиновић В., Кроз борбу и страдања, Бгд. 1947, 140); Користи прилику (Давичо, О., Међу Маркосовим партизанима, Згб. 1948, 8).

користити се + инструментал: Ученик... се овом књигом користи (Панчић Ј., Флора у околини београдској, Бгд. 1882, 6); У науци [је] могуће користити се ранијим тековинама (И., 74); Турци се нису користили победом (Ратник 1883, 28); Користећи се само мишљењем оне двојице (Авакумовић Ј., Енглеска, француска и српска порота, Бгд. 1885, 29); Ту се Доситије користи именом свога свештеника (Гавриловић А., Доситије Обрадовић, Бгд. 1900, 178); Користи се њеним вечерама (Глишић М., Рат и мир, Бгд. 1900, 368); Користи се свиме што сретне на путу (Скерлић Ј., Ј. Игњатовић, Бгд. 1901, 154); Користио се причањем његових другова (Агатоновић Р., Словенска митологија, Бгд. 1904, 56); Радикална се агитација користила тим средствима (Јовановић С., П.

Живковић, Српски књижевни гласник, XX, 1908, 122); Користише се богатством земље (Вукићевић М., Историја српског народа у слици и речи, Бгд. 1912, 11); Умели су се користити бреговима и клисурама (И., 22); Кад се користе државним превозним средствима (Ново санитарно законодавство, Бгд., 1927, 18); Користим се овсм приликом (Пупин М., Са пашњака до научењака, В. Бечкерек 1929, 415); Задругарство се... користи великом помочи (Словенско братство 1947, I, 603); Знање којим се Жилијен могао користити (Јовановић М., Црвено и црно, Бгд. 1950, 178).

Да бисмо дошли до што потпунијих података о употреби ових синтагми у савременом језику, послужили смо се и усменим испитивањем. Анкетирали смо и представнике са источног подручја и представнике западног подручја српскохрватског књижевног језика. Резултат анкете овај је: представници источне територије готово у једнакј мери употребљавају и конструкцију *кориситији* + *акузатив* и конструкцију *кориситији се* + *инструментал*, чак је код неких, рекло би се, конструкција са акузативом у искључивој употреби. Код представника западне територије књижевног језика уочили смо скоро искључиву употребу конструкције са инструменталом. Морамо напоменути да смо склонили да разлику у употреби ових конструкција на истоку и западу пре сматрамо резултатом пуризма и веће привикнутости на поштовање нормативних захтева у западном делу српскохрватског књижевног језика, него различитим тенденцијама развитка.

Наведени примери и резултат анкете јасно показују да конструкција *кориситији* + *акузатив* све више продире у савремени језик и све више потискује конструкцију с инструменталом. Овом ширењу употребе акузатива уз глагол *кориситији* може бити неколико узрока: први, она је могла настати директним преврћењем из немачког језика, други, њен је развитак могао бити и само подстакнут страним утицајем; трећи, употреба акузатива могла је доћи и као последница мењања и ширења семантике глагола *кориситији*; и четврти, акузатив се овде могао пренети из конструкција с префиксованим глаголом (*искориситији*). Сваки од ових узрока је могућ, као и сви заједно. Нама је трећи највероватнији, мада ни остале не искључујемо; овај узрск чини извеснијим и то што развитак семантике овога глагола и у другим словенским језицима не искључује могућност развијања значења *служити се чиме*, *упошребљавати што* у своју *корист*, *искористићавати*. За нас порекло ове конструкције није битно; битно је да се она и по свјсјј форми, и по семантици, и по функцији сасвим уклапа у систем акузативних синтагми у нашем језику, а самим тим не можемо је прогласити ни некњижевном, ни варваризмом, ни калком.

Захвалити (*захваљивати*): *захвалити се* (*захваљивати се*). Питање је: прво, која се од ових двеју глаголских форми, нереклексивна или рефлексивна, употребљава у значењу — *изразити* (*изражавајући*), *исказати* (*исказивајући*) *захвалност*, *одати* (*одавати*) *признање*; друго, која се од

ових форми употребљава у значењу — *на учинив начин огрећи се (огрицајши се) каквој њоложаја, њочасиш и сл.*; и треће, да ли се, и у којој мери, обе ове форме и у оба значења могу сматрати нормативним у књижевном језику.

Прво и друго. Овај се глагол (и перфективан и имперфективан) у овим значењима јавља у књижевном језику и у нереклексивној и у рефлексивној форми. Навешћемо примере:

— са значењем *изразиши (изражаваши), исказати (исказиваши) захваљношћ, огаиши (огаваши) њризнање* — гл. захвалити, захваљивати: Он јој захвали на марами и на конаку (Вук Стеф. Карацић, Српске народне приповијетке, Беч 1853, 77); Девсјка се лепо зафалила [На љубави и на пријатељству (И., Српске народне пјесме, II, Беч 1842, 25); Ксјима ја за то захваљивам (И., IV, XI); Захваљује Стеван на милости (Петрановић Б., Српске народне пјесме, II, Сарајево 1967, 332); Он ј ј је својим погледом захваљно, што му је понудила слободу (Крањчевић С., Бугаркиње, Сењ 1885, 347); Ја вам захваљујем на послуху (Богдан-Бијелић П., Зборник за народни живот и обичаје, XXVII, 129); Три пута се поклоне, а три пута ти зафале (Војновић И., Еквиноцио, Бгд. 1905, 79); Данко је добро... увиђао, да мора само своме владању захвалити, што се провлачи кроз школе (Ивакић Ј., Село и варош, Згб. 1912, 47); У мислима јсј захваљујем (Лесковар Ј., Приповијести, Згб. 1917, 78); Управо њој [активности] имао [је] да захвали и [за] свсју зараду (Андрић И., На Дрини ћуприја, Сарајево 1947, 223); Понизно захваљујем вам, ваша милости (Богдановић М., Отело, Згб. 1950, 27); Отпратила ме болничарка и захвалила ми за пажњу (Хорват Ј., Записи, Згб. 1951, 67); Захваљујем на питању (Крешић С., Посмртни списи Пиквикова клуба, II, Згб. 1953, 406);

гл. захвалити се, захваљивати се: Највише се имао шумама захвалити што нам се зрак није окужио (Шулех Б., Корист и гајење шумах, Згб. 1866, 40); Сад пак хајд'мо захвалити се Богу (Суботић Ј., Дъла, VII, Н. Сад 1871, 23); Нећу речима но делом да ти се захвалим (Руварац К., Скупљени списи, II, Н. Сад 1889, 116); Старац се захвали доброму Хлапићу (Брлић-Мажуранић И., Згоде и незгоде шегрта Хлапића, Згб. 1920, 16); Снаха се захваљивала [на помоћи], али није могла да сакрије жалост (Петровић В., Три приповетке, Бгд. 1922, 68).

— са значењем *на учинив начин огрећи се (огрицајши се) каквој њоложаја, њочасиш и сл.* — гл. захвалити, захваљивати: Вукићевић [је]... захвалио на достојанству бана (Јединство 1873, 299); Пушке примам, а на осталоме [Захваљујем, јер се тврдо заклех (Бан М., Мејрима, Бгд. 1889, 171); На свима бих захвалио њему, само да ми онај камен врати (И., Кобна тајна, Бгд. 1890, 138); Чим је саставио нешто новца, он захвали на служби (Веселиновић Ј., Целокупна дела, VIII, 307); Сређени односи дозволили су Немањи да свсјевољно захвали (Радонић Ј., К. Јиречек, Историја Срба, I, Бгд. 1911, 264); Сабор је сазван... кад је владалац хтео да захвали на престолу (Станојевић С., Историја српског народа,

Бгд. 1921, 105); Калфе... је отерала да ови захвале т.ј. да погодбу о најму не обнове (Лапчевих Д., Историја социјализма у Србији, Бгд. 1922, 77);

гл. захвалити се, захваљивати се: Је ли по вољи мало хладна печења? Вина? Он се захваљивао. — Не могу да једем — рече (Томић Ј., Трулеж, Н. Сад 1898, 150); Да се те почасте захвалимо (Ст. М. Љубиша, Приповијести, Бгд. 1924, 14); Јер се... паша захвалио на свом положају (Чубриловић В., Босански устанак 1875—1878, Бгд. 1930, 340); Да и даље задржи мјесто на коме се управо захвалио (Крешћ С., Посмртни списи Пиквикова клуба, II, Згб. 1953, 126).

О употреби ових глагола, нерелексивних и релексивних, у оба значења извршили смо и усмену анкету. Резултат је овакав. Када је у питању значење *на учив начин одрећи се (одрицајти се) каквој положаја, почаст и сл.*, готово сви анкетирани употребљавају релексивну форму (захвалити се, захваљивати се). А када је у питању значење *изразијти (изражавајти) захвалност*, анкетирани употребљавају и нерелексивну и релексивну форму (и захвалити, захваљивати и захвалити се, захваљивати се); и још нешто, релексивна је форма у овсме случају далеко чешћа код млађих особа, посебно у случајевима када се захвалност одаје старијима, онима који се поштују, уважавају, нпр. — поштовани професоре, захваљујемо се на свему што сте учинили за нас, — тј. када се одаје захвалност, у извесном смислу, уопште, а не само за нешто конкретно, појединачно.

Треће. Што се тиче нормативности употребе ових облика у овим значењима, мислимо да се може констатовати следеће:

— у значењу *изразијти, изражавајти захвалност* могу се употребити и нерелексивна и релексивна форма; ипак, нерелексивна форма може се дати и извесна предност (као што је то и учињено у великом Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ), али без икаквог негативног квалификовања релексивне форме. (С констатацијом из Језичног савјетника (Згб. 1971, 317): „Нпр. не ваља: „Лијепо Вам се захваљујем на услузи“, него треба: „Лијепо Вам захваљујем на услузи“ сложили бисмо се само као са препоруком, али не и као са забраном);

— у значењу *на учив начин одрећи се, одрицајти се нечега* сматрамо да треба употребљавати релексивну форму, мада у књижевном језику срећемо, додуше ређе, и нерелексивну глаголску форму.

Д. Горџан-Премк